

ГУМОН

БИР ПАРДА, ИККИ КЎРИНИШЛИ КОМЕДИЯ

ИШТИРОК ЭТУВЧИЛАР

Раъно.

Хажал. Раънонинг онаси.

Собир Маҳмудов. Раънонинг отаси.

Шухрат.

Зулфия. } Студентлар.

Қаҳрамон.

Хусанота. Совхоз тарозбони.

Воқиа шу кунларда ўтди.

БИРИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ КҮРИНИШ

Янги солинган участканинг бир қисми. Тўғрида уйнинг деразаси. Унга шоҳи пардалар тutilган. Чап томонда ҳавас билан ишланган ёғоч каравот. Раъно чамадонга кийим-бошларини жойламоқда. У дamba-дам бурнини тортиб, кафтининг орқаси билан кўз ёшларини артиб қўяди. Уйнинг деразаси бирдан очилиб, ранги ўчган Хажал кўринади.

Хажал (*жаҳл билан*). Ҳай, менга қара. Рангингни кўр! Ҳали ҳам ўзингга келганинг йўқ. У ерга борганда узилиб қолсанг нима бўлади? У ерда сенинг ҳолингдан хабар олиб турадиган онанг йўқ-ку!

Раъно. Ойижон, тушунсангизчи...

Хажал. Ҳай, битта сен бормасанг, пахта плани бажарилмай қоладими? Ахир, Саврихоннинг қизи, нариги маҳалладаги раиснинг ўғли ҳам бултур бормади-ку. Нима, мактабда ҳайдадими? Ҳеч нарса қилгани йўқ. Мундоқ, ўйлаб кўр. Ахир онангман-а? Қайси она ўз боласига ёмонликни раво кўради?

Раъно. Ойижон, мен комсомолман, ахир.

Хажал. Комсомолинг ҳам онасининг сўзини қайтарсин демагандир-ку! Жуда бўлмаса, онам касал деясан-қўясан!

Раъно. Ойижон, ўртоғим Зулфиянинг ойи-

си касалхонада ётибди. Шунга қарамай, у ҳам кетяпти.

Хажал. Шу иши яхшими, а? Онасига қарамай ташлаб кетиши яхшими?

Раъно. Э, ойижон, нега тушунмайсиз? Касалхонада докторлар, ҳамширалар сиз-биздан кўра яхши қарашади. Шуни баҳона қилиб бормаса бўладими?

Хажал (*жержиб*). Бор, боравер! Сен, ўзингдан-ўзинг катта бўлиб қолгансан! Сенга на ота ва на она керак. Сен ўзинг ота, ўзинг онасан! Нега тилинг бурро бўлиб қолди десам, чиллаки чиллакини кўриб чумак урган экан-да. Ҳали Зулфиядан ўргандим дегин?

Раъно. Ойижон, мен ёш бола эмасман.

Хажал (*кесатиб*). Биламан, ёш бола эмассан. Ҳа, ҳамма нарсага ақлинг етади. Ҳа, онангга ҳам ақл ўргатасан.

Раъно. Ойижон...

Хажал (*Раънонинг сўзини бўлиб*). Бор дедим-ку, боравер! Ҳаммасига отанг айбдор. Мен нодон бўлмасам, отангнинг сўзига кириб, бўлиб турган тўйни тўхтатиб ўтираманми? Институтга кирмасингдан олдин узатиб юборишим керак эди. (*Қозикдаги пальтони олиб Раънога жаҳл билан улоқтиради.*) Ўз билганингдан қолма! Бор!

Тез-тез юриб чиқиб кетади. Раъно ердаги пальтони олиб, тупроқларини қоқади ва уни каравотнинг панжарасига қўяди.

Раъно. Уф... Ойим, нега энди... Бу йил бирданига ўзгариб қолди. Ҳеч нарсага тушунмайман. Институтимиздаги болаларнинг ҳаммаси кетаётган бўлса-ю, мен қолар эмишман. Қанақа баҳона топаман? Эҳ, ойи, ойи...

Бошини пальтога қўйиб йиғлайди. Ташқаридан „Раънохон, тайёرمىсиз?“ деган Шухратнинг овози эшитилади.

Раъно (*бирдан овоз келган томонга қараб*). Мана ҳозир!

Бир қоп нарсани солдатчасига орқалаб, қўлида овқатликлар кўтариб олган Шухрат ятиради. Раъно ундан кўз ёшларини яширади.

Шухрат. Зулфия келдими?

Раъно (*майкус*). Йўқ.

Шухрат. Раънохон, тузлик халта бўйинга тушса, шунақа бўлар экан-да. Қанча магазинларни айланиб, тамомий буюрганларини олиб келсам-у, ҳали ҳам келмабдилар-да. Ҳа, майли келиб қоларлар.

Юқларини қўя бошлайди. Уни кўрган Раъно Шухратнинг ёнига бориб, қопини туширишга ёрдам беради. Шу пайт дераза олдида Хажал пайдо бўлади.

Шухрат. Раҳмат, Раънохон, раҳмат. Айтмоқчи, Раънохон Қозоғистонга галла йиғмига кетган институтимизнинг студентлари тўғрисидаги гапни эшитдингизми?

Раъно. Йўқ.

Ўзига тикилиб қараган Шухратдан қизарган кўзларини яшириш учун ботинкасининг ипини ечиб, қайтадан боғлайди.

Нима бўпти?

Шухрат. Мана, ҳозир... (*Қўйнидан „Ёш ленинчи“ газетасини олиб раънога узатади.*) Қойил қилишибди, азаматлар. Буни қаранг-а!

Раъно газетани Шухратдан олади. Уни тез очиб, юзини Шухратдан яширади. Шухрат Раънонинг ёнига ўтиб газетадаги суратларни кўрсатади. Хажал буларни тинглайди.

Хажал (*ўзича*). Малоҳатхон опам балони билар экан. „Қиз бола деганни ўз ҳолига қўйма, ўнинчини битирдим, дарров гумдон қил!“ деган эди-я.

Шуҳрат. Буни танияпсизми? Саодат опа. Мана буниси, Ровза Каримова... Ивановани кўринг. Семириб кетганини қаранг. Ҳавоси тоза ҳам ёқибди-да. Булар институтимизнинг донғини Қозоғистонга ҳам чиқариб келишди. ЦК комсомол буларни Фахрий ёрлиқ билан мукофотлабди. Эҳ, кўнмадинглар-да! Бўлмаса, бизлар ҳам шулар билан бирга Қозоғистонга кетган бўлар эдик.

Хажал (*ўзича*). Қозоғистонга?! Вой ўлмасам, ҳали қизимни Қозоғистонга олиб кетмоқчимми?

Шуҳрат. Мана ҳамма ерда ёшлар коммунистик бригада тузмоқдалар. Завод, фабрика, колхоз ва совхозларнинг, ҳатто, энг кичкина бир артелнинг ёшларини айтинг, ажойиб ишларни қиляптилар. Биз заводда, колхозда ёки артелда эмасмиз. Биз студентмиз. Биз қандай иш қилишимиз мумкин? (*ўйлайди*) Раънохон, пахта тергани кетяпмиз-а? Ана шу ерда, бир иш кўрсатмаймизми? А, нима дейсиз, Раънохон?

Раъно (*маъюс*). Ҳа, албатта, кўрсатишимиз керак.

Хажал (*ўзича*). Сув илондек авраб, тозаям бошини гангитяпти-ку!

Шуҳрат. Ҳа, Раънохон, нега маъюссиз? Раъно. Нега маъюс бўламан. (*Уялиб ерга қарайди.*)

Шуҳрат. Сизга нима бўлди? (*Раънога тикилади.*)

Раъно. Ҳеч нима. Пальтомнинг енги тегиб кетди. (*Кулимсираб.*) Нима? Қизарибдими?

Шуҳрат. Мен, йиғлабсизми, деб ўйлабман.

Раъно (*уялиб*). Нега йиғлайман?
Шуҳрат (*ҳазил аралаш паст овозда, хиргойи қилади*).

Кўрдим, кўрдим нани кўрдим ёр-ей,
Қошлари қарони кўрдим,
Йиғлаган Раънони кўрдим.
Бизнинг Раъно боғда кезар,
Теримда ҳаммадан ўзар.
Хафа бўлмай, кўнглин ёзар,
Мен шу гул Раънони кўрдим.

Раъно жилмаяди.

Кўрдим, кўрдим нани кўрдим ёр-ей.
Кўзи қизарганни кўрдим,
Юзи қизарганни кўрдим.

Хажал. Ҳа қизимнинг юраги нега такапука бўлаяпти десам, ҳамма гап бу ёқда эканда.

Шуҳрат

Лай-лала-лай-лай-лало-ло
Лай-лала-лай-лай-лало-лой... (*Уйнайди.*)

Хажал. Ҳо, лайли-лоси ҳам бошланди-ку! (*Супурги кўтариб, газаб билан уйдан югуриб чиқади.*) Ҳой, лай-ло-ло!

Шуҳрат Хажални кўргач, ҳайрон бўлиб қолади.

Ҳа, ўзи нима гап?

Шуҳрат. Ассалому алайкум, холажон...

Хажал (*кесатиб*). Келинг, йигитча.

Шуҳрат. Ҳалиги, ҳа пахтага...

Хажал. Пахтага? Пахта тергани бизнинг уйга келдигизми?

Шуҳрат. Ҳа, ҳалиги... Биз шу ерда йигилмоқчи эдик...

Хажал. А? Пахта тергани-я?

Шуҳрат. Ҳа, холажон. Машина бизни шу ердан олиб кетади.

Хажал (*кесатиб*). Ҳм, шунга тайёргарлик кўраяпман денг?

Шуҳрат. Ҳа, холажон, сиз қизингиздан хотиржам бўлинг, кўнглингиз тўқ бўлсин, қизингизга ўзимиз яхшилаб қараймиз.

Хажал (*Раънога*). Ҳм, ҳали ҳам кўнглим жуда тўқ. Ҳой, қизим, мен билмай юрган эканман. Ота-онангдан ҳам афзал меҳрибонларинг чиқиб қолибди-ку? Вой жонкуярлар-э? Ҳой йигитча. (*Раънони кўрсатиб*.) Бу, сиз термоқчи бўлган пахта эмас!

Шуҳрат. Э, холажон бу нима деганингиз?

Хажал. Мени хола дема, мен сенинг холанг эмасман!

Раъно. Ойижон!

Хажал. Гапирма! (*Шуҳратга*.) Ҳой, ўша катталарингга айт.

Маҳмудов киради. У жанжалдан ҳайрон.

Эпласа пахта эксин! Уддасидан чиқмаса, нега пахта экади? Экишга келганда, машинада экади-да, теришга қолганда, бизга ёпишиб олади. Кучингга қараб эк! Бунинг усти-

га бўйи етиб қолган қизларни юборгани нима маси? Йўқ қизимни қўшиб юбориб бўпман? Бормайди, дедим бормайди! Қаердан келган бўлсанг, ўша ёққа жўна!

Раъно. Ойи!

Маҳмудов. Ҳа онаси, бунақа пахтага чиқишлари ғанимат. Кейин юз минг ёлворсанг ҳам, пахта тергани чиқолмайди. Пахта машинанинг ўзидан ҳам ортмайди.

Хажал. Қани айтганингиз бўлса, жонкошкйиди-я!

Маҳмудов. Ернинг сунъий йўлдошларини чиқарган одамларга пахта терадиган яхши машина чиқариш нима деган нарсаси. Ҳўш, ўзи нима гап?

Хажал (*бирдан йиғлаб*). Бормисиз, даси? (*Раънони кўрсатиб*.) Мана, суюгингиз пахтага кетяптилар.

Маҳмудов. Пахтага борса яхши. Жуда яхши.

Хажал. Нима-нима?!

Маҳмудов. Ҳа. Келаси ҳафта биз ҳам кетамиз. Бу кўпга келган тўй.

Хажал. Кўпга келган тўй! Ҳм, кўпга келган тўй эмиш! Бултур Рихси полвоннинг ўғли бориб касал бўлиб келди. Бечора Қумрихоннинг қизи гап-сўз бўлиб келди. Яна тўйингиз чиқиб ўтирмасин!

Маҳмудов. Гап-сўз бўладиган одам шу ерда ҳам бўлаверади. Ҳаммаси боланинг ўзига боғлиқ. Ҳаммани алдаб пахтадан қочиб келган полвоннинг ўғлини дастак қиляпсанми? Касал одам бозорма-бозор, кинома-кино кезиб юрадими? (*Болаларга*.) Хафа бўлмайсизлар. Бир-иккита шунақалар тўпланса, теска-

ри ташвиқотчининг кераги йўқ. (*Кулади. У, пиджагини ечиб, хотинига узатади.*)

Хажал. Ҳм, тўғри ташвиқотчи, ташвиқот қилинг, ташвиқот! (*Хажал зарда билан пиджакни олиб, хўмрайганича ичкарига кириб кетади.*)

Раъно. Дада... (*Маҳмудовга ташланади.*)

Маҳмудов. Бўлди-бўлди, йиғлама қизим. Институтда ўқийдиган қиз ҳам йиғлийдими?

Раъно. Ахир, ойим...

Маҳмудов (*Раънонинг сўзини бўлиб*). Қизиқ. Кап-катта қиз, тушунмаган онанинг гапидан хафа бўлиб, йиғлаб ўтирса. Бўлажак педагог... Заиф бир аёлнинг тушунчасида ўзгариш ясолмаса. Ҳақиқий, ҳаёт ҳақида тўғри тушунчалар беролмаса. Қўй-э, қизим. Икки киши ҳам „атака“ қилолмадингларми? (*Шуҳратга қарайди.*)

Шуҳрат (*жулиб*). Яхши ҳам ўзингиз келиб қолдингиз. Тажриба йўқ, амаки. Ёш-миз-да, ёш.

Ҳовлиқиб Зулфия киради.

Зулфия. Тайёрмисизлар? Ия, салом, амаки.

Маҳмудов. Салом, салом.

Шуҳрат (*Зулфияга*). Хўш ойим тузуқ-милар?

Зулфия. Анча дурустлар. „Менинг учун ҳам териб келинглари“ дедилар. Ия, Раънохон ҳали ҳам отланмадингизми?

Раъно. Ҳозир.

Раъно отасига қарайди.

Маҳмудов. Нарсаларинг тайёрма? Ис-сиқроқ кийим ол, қизим.

Ичкаридан ўқдай отилиб Хажал чиқади.

Хажал. Нима деяпсиз? Қаёққа боради?

Маҳмудов. Ҳай, эсингни йиғ, хотин.

Хажал. Менинг эсим жойида. Не умидда қиз ўстирганман. Ҳай, дадаси, уялмайсизми? Ахир қиз бола-я! Зомин бўласиз!

Маҳмудов. Бақирма! Уят бўлади! Қани, Раънохон, бўла қол! (*Зулфияга.*) Қизим, ўртоғингиз билан бирга бўлинг. Бир-бирингиздан бохабар бўлинг. Ишқилиб, болаларим, аҳил бўлинглар...

Раъно (*онасининг олдига бориб*). Ойижон, кечиринг, хайр, ойижон.

Хажал (*кесатиб*). Муродингга етдингми? Хайр.

Маҳмудов (*Раънонинг пешонасидан ўлиб*). Қизим оғирроқ бўл! Юзимизни ерга қаратма. Хайр. Оқ йўл болаларим.

Болалар бирин-кетин хайрлашиб, чиқиб кетадилар.

Хажал. (*Маҳмудовнинг олдига югуриб келиб, ғазаб билан*). Бошқа оталар ҳам сизга ўхшаганмикин?

Маҳмудов. Ҳаммани ўзингга ўхшата-берма, хотин! Кўзингни каттароқ оч, уят бўлади!

Хажал. Уят бўлади?! Тўғри гапни айтса, уят бўладими? Шуни яхши билиб қўйингки, агар қизимга бирон нарса бўлса, сочингизни битталаб юламан!

Эри-хотин бир-бирига тикилганча қоладилар.

Парда

ИККИНЧИ КҮРИНИШ

Дала шийпони. „Пахта-ўзбек халқининг ифтихори!“ деган шпор ёзилган қизил алвон шийпон устуналарига тортиб қўйилган. Шийпон орқасидан кенг пахта даласи кўришиб туради. Бир четда каллақланган тут дарахти. Унинг остидя катта тарози. Тутнинг орқароғида, бугун терилган пахта хирмонининг бир чети кўринмоқда. Хажал билан Маҳмудов жанжаллашиб, саҳнага кириб келадилар.

Хажал. Қизимнинг шу аҳволга тушишига сиз сабабчисиз. Ноппа-нозандай сўзимга кириб қолаётган эди. Сиз келдингиз-у, ишни буздингиз. Мана, оқибати нима бўлди. Энди қандай бош кўтариб юраман. Мен нима деган одам бўлдим? Аввал ўзини бир кўрай. Ундан кейин сочингизни битталаб юлмасам, одам эмасман.

Маҳмудов. Бўлди! Овозингни ўчир! Йўқ, менинг кўнглим ишонмаяпти. Қани, менга хатни бер. (*Хатни олади, уни очиқ ўқийди.*) „Ойижон, сизни ўша аҳволда ташлаб келдим. Олдингизда қолмаганим учун кечиринг.“ Йўқ, бу унинг хати эмас!

Хажал. Менга беринг. (*Хатни эрининг қўлидан тортиб олади.*)

Маҳмудов. Ёзуви унинг ёзувига ўхшамайди!

Хажал. Ўхшамайди? Ҳм, қулоқ солинг (*ўқийди*) „Ойижон, сизни ўша аҳволда ташлаб келдим. Олдингизда қолмаганим учун кечиринг.“ (*Эрига қараб.*) Ўхшайдими? Ўша кунгини айтаяпти. Ҳо, доғули! (*ўқийди.*) „Ойижон, пахта теришда ҳеч кимдан орқада эмасман“. Биламан, ҳамма нарсада олдиндасан! (*ўқийди.*) „Ойижон, уйда сизга айтгани уял-

ган эдим“. Ҳо, уятни биладиган одам-ей, Хатга ёзгани уялмайдилар! (*ўқийди.*)“ Ҳалиги... „нуқт, нуқт, нуқтаси нима бўлди? (*ўқийди.*)“ Ойижон, ўзингиз тушунасиз-ку!“ Ҳаммасини тушунаман. (*Эрига.*) Эшитдингиз-а?!

Маҳмудов. Уф...

Хажал. Мана гумоним тўғри чиқдими? Мана, бу ёғини ўқинг. (*Хатни эрига уза-тади.*) Ёзуви ёзувига ўхшамас экан-а?

Маҳмудов (*хатни олиб ўқийди*). „Ўзим ҳам яхши ният билан пул йиғяпман. Куёвингиз билан биргамиз“.

Хажал. Ҳай, қайната, куёв муборак!

Маҳмудов бир ўқрайиб хотинига қарайди.

Менга ўқрайгандан кўра, у ёғини ўқинг!

Маҳмудов (*ўқийди*). „Яқин кунда бориб қолсак керак. Колхоз планини бажариш олдида. Куёвингиздан ҳам салом. Салом билан гуноҳкор қизингиз.“

Хажал. Йўқ, бунга чидаёлмайман. (*Қичқириб.*) Қадам ташлаши бежо кўринганди. Мулойим бўлиб қолганидан гумоним бор эди. „Лайло“сидан гумоним бор эди. Ҳай, дадаси, ўша бўлса-я! Оҳ, бунга асло чидаёлмайман.

Маҳмудов. Йўқ, бу унинг қўли эмас. У бунақа хатни мутлақо ёзмайди!

Хажал. Шунча қилғилиқдан кейин, қанақа қилиб ўзи ёзсин? Қўлига чечак чиққан, чечак! Ўзи ёзишга бети чидамасдан, ўртоғига ёздирган.

Маҳмудов. Хатдаги гаплар тўғри чиқса, ундай қизни... Йўқ-йўқ, кўнглим сира ишонмайди.

Хажал. Ўз кўзингиз билан кўрганингиз-
да ҳам ишонманг, ҳа, ишонманг!

Маҳмудов. Куп бақирма, бўлди! Ол-
дин ўзини топайлик-чи?

Хажал. Қани юринг, топайлик.

Чиқиб кетадилар.

Бошқа томондан қанор қоп тўла пахта кўтариб
Шухрат киради. Пахтасини тарози олдига қўйиб, ғў-
залар орасига кириб кетди. Унинг орқасидан чиққан
Раъно, Шухратни кузата бошлади. Иккинчи томондан
чиққан Зулфия олдин Раънога, сўнг Раъно қараётган эри-
ни кўради.

Зулфия. Ҳа, Раънохон? Нимага алангла-
япсиз!!

Раъно. Йўқ, ўзим.

Зулфия. Рангингиз ўчиб кетибди, то-
бингиз йўқми?

Раъно. Йўқ.

Зулфия. Намунча у ёққа тикиласиз?
Менга қаранг. *(Раънони ўзига қаратиб,
кўзларига тикилади.)* Нега титрайсиз?

Раъно. Вой, сизга нима бўлди?

Зулфия. Менга?.. Менга ҳеч нарса бўл-
гани йўқ. Ўзингизга нима бўлди?

Раъно *(қўйиб-пишиб)*. Устига катта ке-
сакни бостириб қўйган эдим-а, йўқ.

Зулфия. Нима йўқ?

Раъно. Бўлмаганда ўн беш кило чиқар
эди.

Зулфия. Ўн беш кило?

Раъно. Ўқариқнинг ўнг ёнига қўйиб
кетган эдим. Йўқ. Пахтам йўқ.

Ќўзаларнинг орасида енг шимариб, бошини боглаб ол-
ган Қаҳрамон кўринади. У, чаноқлардаги пахталарни
териб олади. Сўнг белларини силлаган бўлиб, қизларни
кузатади.

Зулфия. Ҳм, пахта денг? Ким олади,
тургандир.

Қаҳрамон киради.

Қаҳрамон. Нима гап, қизлар?

Зулфия. Раънонинг пахтаси йўқ эмиш.

Қаҳрамон *(бошини қашиб)*. Ия, яна
боллаб кетишибдими?

Раъно. Виждонсиз, ноинсоф!

Қаҳрамон. Ажойиб гапларни гапира-
сиз, Раънохон. Ерда мана мен, деб ётган
пахтани жонгинаси кириб олган-қўйган-да.

Раъно. Ким олиши мумкин?

Қаҳрамон. Олган одам, мана мен ол-
дим, дейдими?

Зулфия *(Раънога)*. Бежирим, чиройли
қизсиз. Битта-яримтага ёқиб қолган бўлса-
нгиз, тегажаклик қилиб олгандир-да.

Қаҳрамон *(кулиб)*. Орамизда унақа
одамлар йўқ, дейсизми?

Раъно. Нима? Шу билан нима демоқчисиз?

Қаҳрамон. Раънохоннинг пахталарини
бегона киши олмайди. Ўзимизнинг ичимиз-
дан, билиб-кўриб юрган одам олган демоқ-
чиман, холос.

Раъно. Наҳотки, ўзимизнинг студентлар
олган бўлса-я?

Қаҳрамон. Билса ҳазил, билмаса чин-
да. *(Кулади.)*

Раъно. Менинг ҳазилкашим йўқ.

Қаҳрамон. Ўша томонда сиз билан
бирга ким терган эди?

Зулфия. Шуҳрат акам билан мен. Демак, сизнингча, биз олган эканмиз-да!

Қаҳрамон. Билмадим. Ҳарқалай ер ютиб юбормагандир-ку!

Зулфия. Кимдан гумонсираяпсиз?

Қаҳрамон. Ақлли одам ўзи билади. Катталар мени мақтасин, ҳаммининг ичида обрў қозонай, қизларга яхши кўринай деганлардан биронтаси олгандир, деяпман-да!

Раъно. Шуҳрат акам унақа эмас. Бировнинг пахтасига кўз олайтирмайди.

Қаҳрамон. Мен ҳам шундай деяпман-ку, Раънохон!

Раъно. Комсомолнинг юбилейига атаб ёшлар ҳафтаси ўтказишни ким таклиф қилди? Шуҳрат акам. Комсомоллар ўртасида социалистик мусобақани бошлаб юборган ким? Теримда икки юз йигирмачилар ташаббусининг ташкилотчиси ким? Шуҳрат акам. У киши олиши мумкин эмас. У кишига туҳмат қилманг.

Қаҳрамон. Раънохон, шу сўзлар ўз дилингиздан чиққан сўзми? Ёки биронта пьесадан ёдлаб олган сўзингизми?

Зулфия. Раънохон, менга қаранг! (*Раънога тикилиб.*) Шуҳрат акам!.. Ҳм, тўғри айтдингиз, Шурҳат акангиз, пок йигит. Шунинг учун ҳам, унинг номини қизлар ҳадеб тилга оладилар. Кўп шов-шув кўтарманг! Пахтангиз топилади.

Раъно (*ҳайрон*). Зулфияхон опа, мен...

Зулфия. Биламан. Сиз ақлли қизсиз. Ҳар гапни ўйлаб гапирасиз. Ҳар кимдан гумонсирамайсиз. Жуда бежирим, жуда жажжи қизсиз,

Қаҳрамон. Гапга жуда чечансиз-да, Зулфия опа. Сўзларингиз худди Раънохондай бежирим-а!

Зулфия (*Қаҳрамонга*). Боринг! Шуҳрат акангизни айтиб келинг.

Қаҳрамон. Нега? Нима учун?

Зулфия. Раънохон, шу ерда туринг, ўзим айтиб келаман.

Кетмоқчи бўлади, уни Қаҳрамон тўхтатади.

Қаҳрамон. Зулфия опа, ҳозир, ҳозир...

Қаҳрамон кетади.

Зулфия. Раънохон, сиз, Зоя, Лиза Чайкина, Олег Кошевой, Абдулла Набиев тўғрисидаги китобларни ўқигансиз-а?

Раъно (*ҳайрон*). Ҳа, улар ажойиб қаҳрамонлар! Нима эди?

Зулфия. Улар ҳам сиз, бизга ўхшаган оддий одамлар бўлганини биласизми? Улар ўртоқлари билан жуда аҳил бўлишган. Чин дўст бўлишган.

Раъно. Гапингизга тушунмаяпман, Зулфияхон опа.

Зулфия (*Раънога яқинлашиб, жиддий*). Раънохон, мен уни ўзимдан ҳам ортиқ севаман. Шунинг учун ҳам унга турмушга чиқдим.

Раъно. Зулфияхон опа...

Зулфия. Шошманг, эшитинг. Мен эски урфи одат бўйича турмушга чиқмаганим учун онам рози бўлмади. Ҳатто бизни гапсўз қилишди. Мен ҳаммасига чидадим. Мен эрининг кетидан пойлаб юрувчиларни ёмон кўраман. Эри-хотинликни „эр-хотин“ эмас,

чин дўст деб тушунганман. Бизнинг севгимиз, бизнинг бир-биримизга бўлган ҳурматимиз абадий қолади, деб ўйлаганман. Шунинг учун ҳам кўнглимиздан гумон заррача ҳам ўрин олмайди. Биз шунга аҳд қилганмиз. Лекин Раънохон, ёшлик — бебошлик дейдилар...

Бир этак пахтани кўтариб Шухрат киради.

Шухрат. Ҳа, қизлар, ҳорманглар. *(Пахтасини тарози олдига қўяди.)* Кечагига қараганда, бир ярим ҳисса ошиқ. Сизлар ҳам сўз берган эдингиз. Ҳаракатингизнинг мазаси йўқ-ку! Нега қовоқ-димоқларингиз осилиб қолди? Зулфияхон, сизга нима бўлди?

Зулфия. Ўзингизни гўлликка солманг. Шухрат. Бугун чап ёнингиз билан турдингизми? Очиқроқ айтинг. Нима гуноҳ қилган эканман. А, энди эсимга тушди. Ер тагида илон қимирласа биласиз-да. Ким айтди?

Зулфия. Кўзингиздан кўриб турибман.

Шухрат. Кечиринг. Айб менда. Иккалангизнинг хатингизни олгандан кейин, дарров ташлаб кела қолай деб югуриб қолдим. Ариқдан сакраб ўтган эдим, чўнтакдаги хатлар сувга тушиб кетди. Уларни олгунимча конверти ивиб, хатлари ёйилиб кетди. Ўша куни юборолмадим. Хатларингизни ўтган куни юбордим.

Зулфия. Шунақами?

Шухрат. Рост, хатингизни ўша куни юборолмаганим учун кечиринг.

Зулфия Шухрат қўлидаги бир этак пахтани зарда билан тортиб олиб, Раъно олдига олиб келади. Шухрат ҳайрон.

Зулфия. Манг! Етмаса, анави қопдагидан ҳам олинг.

Шухрат. Зулфияхон, ўзи нима гап?

Раъно. Мен сизлардан гумонсираганим йўқ-ку!

Зулфия. Олинг, ўзингизнинг пахта-н-гиз?! Нима бўлди? Ҳеч тушунмаяпман.

Шухрат *(ҳайрон)*. Ўзингизнинг пахта-н-гиз?! Нима бўлди? Ҳеч тушунмаяпман.

Зулфия. Эсингиз жойига келганда, тушуниб қоларсиз. *(Шартта ғўзалар орасига кириб кетади.)*

Шухрат. Э, тавба. Нима гап?

Раъно жавоб бермайди.

Зулфияхон, Зулфияхон, тўхтанг. Ҳай, Зулфияхон...

Зулфиянинг кетидан кетади.

Раъно пахта-нинг устига ўтириб йиғлай бошлайди. Пахтазорда Қаҳрамон кўринади. У терган пахтасини кўтариб шийпон олдига келади. Аста-секин этакдаги пахтани шийпон ёнига қўйиб, оёқ учига Раънонинг орқасидаги қанор қоплар панасига ўтади. Ердан узун новдани олиб, унинг учини Раънонинг бўйнига тегизади. Раъно новда учини пашша деб ўйлаб, қўлини силтаб, ҳайдайди. Ундан завқланган Қаҳрамон яна ўйнаша бошлайди. Ниҳоят, Раъно уни сезиб қолади. Қаҳрамон Раънони овитиш учун лапарайтиб, ўйинга тушади.

Қаҳрамон.

Ўйинга тушган укамни нози чиройлик.

Ўнг бетига ярашган холи чиройлик.

Ўнг бетига ярашган холи бўлсам-чи.

Қоматига ярашган ёри бўлсам-чи.

Маҳмудов билан Хажал кириб келадилар.

Хажал. Вой ўлий, бу нимаси дадаси?

Маҳмудов. Жим!

Хажал. Бу бошқаси-ку!

Маҳмудов. Бас-э!

Хажал. Тўйма-тўй кезиб юрадиган ялла-чи артистларнинг ашуласини айтяпти-ку!

Маҳмудов. Ҳой, хотин, жон хотин, барака топкур хотин, бир оз жим тургин!

Қаҳрамон (*Раънога*). Қўйинг, кўп хафа бўлаверманг. Йўқолган пахтагизни топиб берсак бўлдими?

Жим ўтирган Раънога парвона бўлиб, ўзича шеър тўқийди.

Сочлари қўнғироқ дона-донадан,
Билмадим яралди қайси онадан?
Бўлса эди, шу она, ўпсам қўлидан,
Айланиб, ўргилиб, берган гулидан.

Раънони кучоқламоқчи бўлади.

Хажал. Вой, беандиша...

Раъно Қаҳрамоннинг юзига бир тарсаки туширади.

Қаҳрамон. Вой...

Раъно. Аблаҳ!

Қаҳрамон. Раҳмат.

Хажал. Вой ўлмасам.

Раъно югурганича ғўзалар орасига кириб кетади. Қаҳрамон юзини ушлаганича чиқиб кетади. Бир-бирига қараб ханг-манг бўлиб қолган Хажал билан Маҳмудов Раънонинг қаёққа кетганини билмай қоладилар.

Хажал. Хотинлар ўлгур бир балони билмаса, гапирмайди. Кўрдингизми?

Маҳмудов. Кўрдим.

Хажал. Ассалому алайкум, энди нима дейсиз?

Маҳмудов. Болади. Шундай бўлиши керак. Бўлмагур гапларингни қўй энди, она-

си. Миямни қоқиб қўлимга бердинг! Бўлди-э!
Бас қил!

Хажал. Нима десам, сизга бўлмагур гап бўлаверади. Биз чаласавод, биз орқада қолган, биз болаларга тарбия беришни билмайдиган одам. Ҳой, менинг гапим қачон сизга тўғри бўлади? Ўгил бола билан ҳиринглашиб туриш тўғри тарбия бўладиган бўлса, бунақа тарбияни уйи куйсин-э! Ҳалиги шилқим бола қизингизнинг кетидан қолмай юрибди-ку. (*Пахтазорни кўрсатиб.*) Қаранг, ғўзаларнинг ичига кириб кетганидан кейин ким кўриб ўтирибди. Ҳой, отаси, қизингизнинг хатда ёзган эри, тагин шу бўлмасин?

Маҳмудов. Йўғ-э!

Хажал. Йўғ, ўшанинг ўзи. Тарбия, тарбия дейсиз, мана, ҳалитдан ит-мушук бўлишибди-ку!

Маҳмудов. Ҳай хотин оғзингдан нима чиқаётганини биласанми?

Хажал. Тавба, ўз кўзингиз билан кўриб туриб ҳам ишонмаяпсиз-а! Майли, ишонманг. Бошингиз тақ этиб деворга текканда ишонасиз. Ҳай, дадаси, биттаю-битта қизингиз-а?

Ўзига-ўзи гапириб Ҳусан ота келади.

Ҳусан ота. Боласи қурмагурлар, ҳам-мани ташвишга солиб қўйди. Эҳ, болалар, болалар...

Маҳмудов. Ассалому алайкум, ота.

Ҳусан ота. Ваалайкум ассалом, буни қаранг, бошлиқлари ҳам уларнинг кетида овора.

Эри-хотин ҳайрон бўлиб бир-бирларига қарайдилар.

Маҳмудов. Ота, ўзи нима гап?

Хусан ота. Шаҳардан келган ҳашарчиларнинг ғалваси-да, болам.

Хажал. Қанақа ғалва, ота?

Хусан ота. Бир йигит билан бир қиз бир-бирларига кўнгили қўйиб, турмуш қуришган экан. Ўша қизни яна бир бола яхши кўрар экан. Шу бола, қизга тегажақлик қилади. Ёшлик-да, ёшлик. Ўзингизнинг ҳам бошингиздан ўтгандир-ку! Қиз, ҳалиги болани боплаб бир тарсаки уради.

Эри-хотин бир-бирларига маънодор қараб қўядилар.

Бу воқиядан куёв хабардор бўлиб қолади. Қўйинг-чи, жанжал бўлади.

Хажал. Вой, отаси...

Маҳмудов. Жим. (*Хусан отага.*) ундан кейин, отажон?

Хусан ота. Бу ҳодисадан бошлиқлари ҳам хабардор бўлади.

Хажал. Вой ўлмасам, бошлиқлари эшитган бўлса, тоза шарманда бўпти-ку!

Маҳмудов. Бўлди-е! (*Хусан отага.*) Хўш-хўш?

Хусан ота. Бошлиғи жуда ақлли, боодоб одам-де. Бир қарашда, ким айбдор дарров билиб олади. Қиз билан йигитнинг шундай исканжага олдики, улар қилмишига мингнинг пушаймон еди. Лекин, куёв жуда топилмайдиган, мулойим, қобил бола экан. Уни кўрсангиз, ҳавасингиз келади.

Хажал. Дадаси, бу ўша!

Хусан ота. А, лаббай? Ҳа, ўша. Теримдан қайтгандан кейин катта тўй қилишмоқчи. Ия, ана-ана. (*Ўша томонга қараб.*) Ният ҳолис-да! Қаранг, ўша, куёв болани ўзи

келяпти. (*Тарози томон кетади.*) Барака топсин, ёмон бола эмас.

Хажал (*ўша томонга қараб*). Ҳой, дадаси, лай-лоломи? Ҳа-ҳа. Лай-ла-ло! (*Маҳмудовга дўқ уриб.*) Энди ҳам ишонмайсизми? Маҳмудов (*ўзича*). Тушимми-ўнгимми? Наҳотки, шундай бўлса?

Пахта кўтариб Шуҳрат киради.

Шуҳрат. Салом алайкум. Э, келинлар. Келганингиз жуда яхши бўпти-да. Ҳа, Раънохон, ҳозир келяптилар.

Хажал. Ҳай, номард, бу нима қилганинг? Яхшилаб қараганинг шуми? (*Шуҳратга ташланади.*) Лай-ло-лайингдан ҳам билган эдим. Қандай бетинг чидади?!

Маҳмудов. Мен сени ҳеч шунақа деб ўйламаган эдим.

Шуҳрат ҳанг-манг бўлиб, дам Маҳмудовга, дам Хажал опага қарайди. Ҳусан ота келади.

Хусан ота. Нима гап ўзи? Э, Тавба...

Хажал. Нега ўзингни гўлликка солиб бўзрасан? Жавоб бер! Қизимни шу мақсадда олиб келганмидинг?

Шуҳрат. Нима деяпсиз, хола? Нима қилибман?

Хажал. Дадаси, ўзини гўлликка солишига қаранг. Бу мингаймасда кўп гап бор.

Пахта кўтариб Зулфия киради.

Ҳой, содда муғомбир. Ёш қизларни йулдан ургани уялмадингми? Мен сени тинч қўймайман. Билиб қўй, қўлимдан осонликчи қутулмайсан. Мен сени судга бераман.

Маҳмудов. Мен буни ақлли ва одобли бола деб ўйлаган эдим. Диёнат борми, номуссиз, бола?

Шуҳрат (*жиддий*). Амаки, тилингизга бунчалик эрк берманг.

Маҳмудов. Нима-нима! Уят, ҳайф сенга, беандиша!

Зулфия. Нима қилди? Ўзи нима гап?

Маҳмудов. Бунинг ота-онаси билан гаплашиш керак.

Хажал. Боласи шундай бўлгандан кейин, бунга тарбия берган ота-онаси нима бўларди.

Шуҳрат. Оғзингизга қараб гапиринг, мени гуноҳим нима?

Ҳусан ота. Ҳой, меҳмонлар, бечоранинг гуноҳи нима? Нима қилибди? Биз ҳам эштайлик.

Хажал. Оҳ, нимасини айтай. Қизим унақа бола эмас эди-я! Унинг атрофида қизиқчилик қилди, ашула айтди, ўйинга тушди, қўйингчи, қизимнинг бошини айлангириб, йўлдан урди.

Ҳусан ота. Шу бола-я?

Хажал. Ҳа, шу! Мен буни лалалосидан-о билган эдим.

Зулфия. Раънони? Қандай? Қачон?

Хажал. Ана, ўзидан сўранг! (*Шуҳратни кўрсатиб*.) Қанақа найранглар қилганини ўзи айтиб берсин!

Шуҳрат. Мен? Раънони? Ҳай, у нима деганингиз хола?!

Зулфия (*Шуҳратнинг олдига бориб унинг кўзига тикилади*). Нега Раъно сизнинг ёнингизни олиб қолди десам, гап бу ёқда экан-да.

Шуҳрат. Зулфияхон, у нима деганингиз? Менда ҳам, Раънода ҳам, ҳеч қандай гуноҳ йўқ.

Маҳмудов. Нима?!

Хажал. Вой улмасам, энди тоняпти-ку!

Маҳмудов. Ҳм... (*Кўксини ушлаб ўтириб қолади*.)

Зулфия (*Шуҳратга*). Раънохоннинг пахтасини олганингиз ростми? Тегажаклик қилиб олдим денг?

Шуҳрат. Бу энди ортиқча. Буни сиздан кутмаган эдим.

Зулфия. Сизнинг қилиқларингиз ҳам менга ортиқча. Мен ҳам сиздан буни кутмаган эдим.

Шуҳрат. Зулфияхон!

Зулфия. Гапирманг! (*Йиғлаб*.) Бундан ортиқ шармандалик бўлмайди.

Маҳмудов (*ўзича*). Ҳм, юзсизлик...

Шуҳрат. Зулфияхон, ишонинг. Раънохон менинг бир синглим қатори. Мен у билан ёмон ниятда сўйлашганим йўқ.

Хажал. Бола кўрай деяпти-ку, тагин тилёғламалик қилади-я! Вой муғомбир-э.

Шуҳрат (*Зулфияга*). Чин комсомоллик сўзим. Мен фақат сизни севаман.

Хажал. Вой дадаси, гапларини эшитяпсизми? Раъно қолиб, энди бошқасига ёпишяпти-ку!

Маҳмудов. Эшитишни истамайман, бўлди. Бундай фарзанднинг боридан йўғи яхши!

Раъно киради.

Раъно. Ойижон, дада!..

Ҳамминг диққати Раънода. Маҳмудов ва Хажал
ғазаб билан Раънога қарайдилар. Жимлик. Раъно
хайрон.

Ассалому алайкум.

Хажал. Ҳай, мен сени шу умидда кат-
та қилганмидим?

Маҳмудов. Мен сени жамоатга фойда-
ли бир иш қиларсан деб пахтага юборган
эдим. Сен менинг юзимни ерга қаратдинг.

Хажал. Малоҳатхон опам айтган йигит-
нинг мана бу лай-ло-лодан ўлса ўлиги ортиқ
эди-ку! Ҳой, тагин, танлаб-танлаб топганинг
хотинли одам бўлдимиз? Кундошлик азобини
тотиб кўрмоқчимисан?

Раъно. Нима деяпсизлар?

Хажал. Ота-онанг тирик эди-ку!

Раънонинг олдига бориб юзига бир тарсаки уради.

Раъно. Ойижон!

Хажал. Онанг йўқ!

Раъно икки қўли билан бетини беркитиб олади.

Ҳусан ота. Янга, қизчани ноўрин хафа
қилияпсиз. Гапларингизга боятдан бери разм
солиб турдим. Қизчада гуноҳ йўқ. Уни бе-
кордан-бекорга хафа қилдингиз!

Хажал. Бояги жанжал қилган куёв бо-
лангиз шуми? Маъна шуми?!

Ҳусан ота. Йўқ, янга, узоқдан кўзимга
ўшанга ўхшаб кўринибди. Унинг оти Асрор
бўлса керак.

Хажал. Биламан, жанжалдан безор бўл-
ганингиз учун ҳам у эмас деяпсиз.

Ҳусан ота. Янга, инонинг, у бола эмас.
Бунинг оти Шухрат. Болаларда гуноҳ йўқ.

Хажал. Нега гуноҳ йўқ бўлади? Мен
ичимдан ўйлаб чиқарибман-да бўлмасам? Хўп,
майли, мана бунга нима дейсиз? (*Конвертни
кўрсатади.*) Дадаси, нега индамайсиз. Сиз
ҳам гапиринг!

Маҳмудов. Билмай, гафлатда қолдик.
Эҳ аттанг!

Хажал (*хатки чолга беради.*) Уқинг.
Тепа сочларингиз тикка бўлиб кетади.

Ҳусан ота (*ўқийди*). „Ойижон, сизни
ўша аҳволда ташлаб келдим. Олдингизда қол-
маганим учун кечиринг“.

Хажал. (*Раънога*). Қайси бетинг билан
шу хатни ёздинг?

Раъно. Хат?!

Ҳусан ота (*ўқийди*). „Тузалиб кетган-
нингизни эшитиб жуда хурсанд бўлдим“.

Раъно. Мен бунақа хат ёзганим йўғиди-
ку!

Хажал. Пастроғини ўқинг, пастроғини.
Ҳусан ота (*ўқийди*). „Уйда сизга айт-
гани уялган эдим“.

Зульфия Шухратга қарайди.

Хажал. Ундан ҳам пастроғини!

Ҳусан ота (*ўқийди*). Ўзим ҳам яхши
ният билан пул йиғяпман. Куёвингиз билан
биргамиз“.

Зульфия бирдан кўлиб юборади, ҳамма унга ҳайрон
бўлиб қарайдилар.

Зульфия. Менинг хатим-ку!

Маҳмудов. Нима?!

Хажал. Нима дедингиз?

Зулфия. Менга беринг. (*Хатни олиб кўради.*) Ҳа, менинг хатим. Ойимга ёзган хатим. Қизиқ, бу сизнинг қўлингизга қандай қилиб тушиб қолди?

Шуҳрат. Э... Шошманглар. (*Конверт-ни кўриб.*) Хатлар ариққа тушиб кетгандан кейин конвертлар ивиб, хатлари ўчиб кетган эди. Янги конверт олиб, хатларни солганда адаш бўлиб кетган экан-да.

Қаҳрамон (*бир этак пахта бошида шошганча кириб*). Раънохон, Раънохон. Топилди. Мана.

Ҳамма унга қарайди.

Йўқолган пахтангиз топилди.

Зулфия. Ким олган экан?

Қаҳрамон. Тегажақлик қилиб юрган бир студент.

Хажал. Нима?

Қаҳрамон. Ҳа, холажон.

Шуҳрат. Ким у?

Қаҳрамон. Ким бўларди? Ким пахтани олиб келса, ўша-да!

Маҳмудов. Сенми?

Қаҳрамон кулиб ерга қарайди.

Ҳусан ота (*кулиб*). Ажойиб болалар. Бизда ёмон одат бор. Бир қиз билан бир бола гаплашиб турганини кўриб қолсак, дарров гумонсираб, гап-сўз қиламиз. Шу билан болаларнинг хаёлига келмаган фикрларни ўзимиз эсларига тушириб қўямиз.

Маҳмудов (*хотинига*). Эшитяпсанми?!

Хажал. Сиз ҳам эшитсангиз ёмон бўлмайди, ладаси.

Маҳмудов (*Раънонинг ёнига бориб*). Ўзимизни ерга қаратмаслигингни илгаридан билган эдим. Шундай бўлиши керак, опоқ қизим. Тўғрими онаси?

Хажал. Онасининг қизи-да! Менинг тарбиямни олган қиз, ёмон бола бўлмайди. (*Раънони қучоқлаб пешонасидан ўнади.*)

Ҳусан ота. Ҳм, гумон.

Маҳмудов. Менга гапирдингизми?

Ҳусан ота. Қаранг.

Шийпонга осиглик алвонни кўрсатади, ҳамма ўшанга қарайди.

Хажал. Яна бирор нима бўлдимиз?

Ҳусан ота. Ана, шундай табаррук-азиз жойда ишловчиларга гумон билан қаралгани қизиқ. Э, тавба. Пахта халқимизнинг ифтихори дейдилар. Дарҳақиқат шундай. Ана шу пахта териш каби катта маъракага қатнашган одамлар асло зоелик тортмайди. Мана бу азаматлар, астойдил бел боғлаб, ана шу маъракага қатнашяптилар. Шунинг учун ҳам планларини ошиғи билан бажариб, ҳамманинг ҳурматига сазовор бўладилар. (*Хажал билан Маҳмудовга.*) Сизлар булардан ҳавотир олмасангиз ҳам бўлади. Буларга ҳар бир колхозчи ота-она, мактаб муаллимлари ота-она, қўйинг-чи, ҳамма жамоат буларга ота-она! Фақат сизлардан илтимос: гумон қилманг! (*Томошабинга.*) Сизлардан ҳам сўраймиз! Қани энди, ҳамма далага, теримга!

Парда